

Изследване на насилието над деца в България

Резюме

©Shutterstock

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Въведение и контекст.....	3
2. Методи.....	3
3. Системата за закрила на детето	5
4. Резултати от изследването	5
4.1. Физическо насилие	5
4.2. Емоционално насилие	6
4.3. Сексуално насилие	7
4.4. Пренебрегване	8
4.5. Множествени форми на насилие.....	9
4.6. Последствия от насилието	9
4.7. Търсене на помощ	10
4.8. Реакция на насилието над деца: институционален капацитет	10
5. Препоръки	15

1. ВЪВЕДЕНИЕ И КОНТЕКСТ

Представеното по-долу национално изследване на насилието над деца (ННД) в България е разработено и проведено по поръчка на УНИЦЕФ от „Coram International“, като дейността по събиране на данни е изпълнена от изследователска и консултантска компания ЕСТАТ. Изказаните становища и мнения в настоящия доклад са отговорност единствено на авторите и не отразяват непременно мненията и политиките на УНИЦЕФ. Докладът следва да бъде цитиран при всяко преиздаване на материала – целия или части от него.

Целите на изследването са, както следва:

- 1) да се изготви изчерпателна и национално представителна картина на актуалното състояние на нагласите, знанията, вярванията и практиките във връзка с насилието над деца;
- 2) да се изготви оценка за разпространението на насилието над деца в България, която е детайлизирана по „видове“ насилие и средата, в която възникват отделните видове насилие, и да се проучат съответните рискови и защитни фактори с цел идентифициране на по-уязвимите групи деца;
- 3) да се оцени актуалният капацитет на институциите, отговорни за превенцията, установяването и реакцията на насилието над деца в България, да осигурят ефективна закрила на децата от всички форми на насилие и злоупотреба.

Пълните резултати от изследването са представени в два отделни доклада: в първия доклад са разгледани цели 1) и 2) относно разпространението на насилието и моделите, в които се реализират, а вторият доклад съдържа констатациите във връзка с цел 3) относно институционалната превенция и реакция на насилието над деца.

Преустановяването на насилието над деца е основен приоритет за УНИЦЕФ, който обхваща всички програмни области.¹ По-доброто изучаване на насилието над деца и събирането на надеждни данни за неговото разпространение е първата ключова стъпка към превенцията и преустановяването на това явление. В рамките на вече реализирани изследователски дейности са проучвани отделни аспекти на насилието като сексуалното насилие или тормозът, но до момента не са провеждани изследвания, включващи събиране на национално представителни данни за всички форми на насилието над деца, във всички видове среда, както и обстойна оценка на капацитета на съответните служби за противодействие на това явление.

2. МЕТОДИ

Изследването е реализирано въз основа на смесена методология, включваща анализ както на количествения, така и на качествения аспект на данните.

Количествените данни бяха събрани в рамките на четири проучвания, включително три проучвания, проведени сред домакинства с деца (на възраст 13-17 години), „млади хора“ (18-24 години) и възрастни (над 18 години), сред които родители и полагащи грижа лица, и едно проучване сред специалисти, работещи с деца в секторите на социалната работа, образованието, правораздаването, правоприлагането и здравеопазването.

Респондентите, включени в извадката за проучванията на домакинствата, бяха избрани въз основа на вероятностен метод с няколко етапа, включващ групиране на домакинства в гнезда в рамките на отделните населени места, и на населени места в рамките на административните области, с цел изграждане на национално представителна извадка от всичките три групи от населението. За „проучването сред децата“ беше реализирана извадка от 1 174 респонденти, за „проучването сред

1 Детски фонд на Организацията на обединените нации, „[A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents](#)“ (Познато лице: насилието в живота на децата и юношите), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2017 г., стр. 12.

младите хора“ числеността на извадката беше 837 респонденти, а „проучването сред възрастните“ обхвана 1 411 респонденти, като сред участниците в извадките бяха представени всичките 28 административни области на България.

Обхванатите от проучването специалисти бяха набрани чрез лични контакти от анкетъорите и изготвяне на извадка по модела „снежна топка“.² Проучването обхвана 887 респонденти, от които 38% са специалисти в областта на образованието (например учители, училищни директори и училищни психолози/педагогически съветници), 23% са представители на правораздавателната система (например съдии и прокурори), 14% са от системата за социална закрила (например социални работници), 13% са здравни работници (например общопрактикуващи лекари, педиатри и лекари в спешно отделение), а 11% са полицейски служители.

Качествените данни бяха събрани посредством задълбочени интервюта със заинтересовани участници на национално ниво в българската система за закрила на детето, включително представители на УНИЦЕФ, компетентните министерства и национални ведомства. Индивидуални и групови интервюта бяха проведени в общините София, Сливо поле и Брегово и в областите София, Русе и Видин с учители, педагогически съветници, социални работници, служители на неправителствени организации (НПО), лекари, служители на съдебната система и полицейски служители, които работят по проблеми, свързани със закрила на детето. Поради пандемията от COVID-19 някои от тези интервюта бяха проведени под формата на телефонни или видеоконферентни разговори чрез платформата Zoom. Бяха проведени общо 32 интервюта с участието на общо 71 респонденти.

Беше планирана допълнителна изследователска работа с деца и млади хора, включително преживели насилие, за събиране на качествени данни. Тя обаче не можа да се реализира поради пандемията от COVID-19. Това е ограничение на проучването, нещо което може да бъде взето предвид при бъдещи изследователски дейности.

Анализът на количествените данни беше извършен с помощта на софтуера „Stata“, с необходимите корекции с оглед на стратифицирания характер на групирането на извадките в гнезда. Записи на качествените данни бяха заредени в софтуера „Nvivo“ и бяха кодирани, с цел да се определят основните теми, които са от значение с оглед на целите на изследването.

2 Специалистите в областта на образованието бяха целенасочено непропорционално широко представени при изготвянето на извадката, за да бъде отразена важната им роля за установяване на случаи на насилие и тормоз над деца в училищата и превенция на тези явления.

Изследването беше проведено при спазване на строги етични стандарти, като бяха предприети мерки за получаване на информирано съгласие, защита на неприкосновеността на личните данни и анонимността на участниците и отчитане на съображенията, свързани със закрилата на детето. Използваните за провеждане на изследването методология, инструменти и изследователски протокол бяха предмет на обстоен независим преглед и одобрени от Консултативната група по изследователска етика и управление към „Cogam“ и външна агенция, ангажирана от УНИЦЕФ България.

3. СИСТЕМАТА ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО

България разполага с добре развита правна и институционална рамка за превенция и реакция на насилието над деца, която в голяма степен съответства на международните стандарти. Въпреки това бяха установени редица пропуски и предизвикателства в тази област. Нормативната уредба не съдържа изрична забрана на всички форми на насилие над деца във всички видове среда, а институционалната рамка е твърде усложнена и различни органи имат дублиращи се правомощия и функции, включително в областите на събирането на данни, изпълнението и контрола на съответствието.

Налице е неравномерно разпределение на услугите, които са достъпни за децата жертви на насилие в отделните райони в страната, като многобройни услуги са концентрирани в големите градове, а живеещите в по-малките градове и селата често нямат достъп до никакви услуги. В повечето общини и по-малки населени места, случаите свързани със закрила на детето, трябва да се насочват към доставчици на социални услуги в областните центрове, което затруднява достъпа на някои семейства.

Макар че съществуват услуги за уязвими деца, включително децата с увреждания, децата от ромските общности и децата мигранти и бежанци, ангажираните специалисти изглежда имат ограничен опит от работа с тези групи и ограничено познаване на основните причини за тяхната уязвимост и най-ефективните начини за подпомагане на тези деца. Капацитетът на специалистите да предоставят подкрепа на уязвимите деца изглежда е ограничен поради неосведоменост и негативни нагласи в обществото, особено към ромските общности.

4. РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

4.1. Физическо насилие

Разпространение

Почти едно от всеки три деца и млади хора съобщава, че е било подложено на физическо насилие като дете. Момчетата (37,2%) по-често от момичетата (25,6%) са били жертви на физическо насилие.

„У дома“ е най-често посочваната среда, където се извършва насилие над деца. Родителите се посочват най-често като извършители на физическо насилие в дома, като бащите извършват по-често насилие, водещо до наранявания. Около 40% или 2 от всеки 5 родители и полагащи грижа лица посочват, че са използвали физическо насилие като възпитателен метод през последната година, а 1 от всеки 20 родители съобщава за използване на тежки физически наказания. Родителите от по-бедни домакинства и тези с по-ниско образователно равнище съобщават по-често за използване на насилствени възпитателни методи по отношение на своите деца, а родителите, които са били удряни или бити често в детството си, съобщават почти четири пъти по-често за налагане на насилствени наказания на своите деца през последната година.

© UNICEF/UN0220714/Babajanyan VII Photo

Най-често посочваните извършители на физическо насилие над деца в училище и в общността са други деца. Само в редки случаи се съобщава за извършване на физическо насилие в училище от учители и други членове на персонала. Момчетата и децата от етнически малцинства съобщават особено често за това, че са били подлагани на физическо насилие в училище.

Децата с увреждания и децата от по-бедни семейства са изложени на по-висока степен на риск от физическо насилие във всички видове среда. Същевременно данните показват, че съвместното живеене с поне един родител е защитен фактор по отношение на опасността от физическо насилие у дома, в училище и в общността.

Знания и нагласи

Като цяло, макар че по-голямата част от респондентите разбират, че насилието над деца нанася вреди, успоредно с това много тях изразяват една или друга степен на търпимост или приемане на това явление. Най-често физическото насилие над деца се определя като приемливо, когато се използва като възпитателен метод у дома: повече от една четвърт или 28,9% от респондентите се съгласяват с твърдението, че „пляскането на дете понякога е за негово добро“, а други 18% от респондентите посочват, че не са „нито съгласни, нито несъгласни“ с това твърдение. Само малка част от респондентите обаче посочват, че е приемливо учител да удря дете в училище.

Възрастните заявяват по-често в сравнение с децата и младите хора, че физическото насилие над деца е приемливо. Мъжете и момчетата считат по-често от жените и момичетата, че физическото насилие над деца е приемливо. Възрастните, които са били подлагани на физически наказания в детството си, заявяват значително по-често, че физическото насилие над деца е приемливо, в сравнение с тези, които не са били подлагани на такива наказания.

4.2. Емоционално насилие

Разпространение

Според получените данни, емоционалното насилие е най-разпространената форма на насилие над деца, като почти половината (45,9%) от всички деца и млади хора съобщават, че са били подлагани на емоционално насилие в детството си. Момчетата и момичетата съобщават еднакво често, че са били жертви на емоционално насилие. За разлика от физическото насилие децата се сблъскват най-често с емоционално насилие в училище и в общността, а не у дома. Повече от 1 от всеки 10 деца съобщава, че е било жертва на онлайн тормоз, особено чрез уебсайтове на социални медии.

Най-често извършители на емоционално насилие са други деца във всички видове среда, но познати на детето възрастни също са чести извършители на такова насилие. Четирима от всеки петима родители съобщават, че са крещели, заплашвали или налагали други унижителни наказания на своите деца през последните 12 месеца. За полагащи грижа лица, които са били подлагани на физически наказания в детството си, е по-вероятно да извършат емоционално насилие над своите деца.

Беше установено, че децата от бедни домакинства и децата с увреждания са изложени в особена степен на емоционално насилие във всички видове среда: децата с увреждания съобщават повече от два пъти по-често, че са били подлагани на емоционално насилие у дома в сравнение с децата без увреждания. Момичетата и децата от етнически малцинства са особено изложени на риска от следене.

Знания и нагласи

Емоционалното насилие над деца, което включва крещене, използване на обидни думи и унижаване, се оценява като силно неприемливо от респондентите, като те изразяват отрицателно отношение към тази форма на насилие по-често, отколкото към останалите форми на насилие над деца, включително физическото насилие. Повече от 9 от всеки 10 (92,9%) от възрастните респонденти са съгласни, че „унижението (обиждането) на деца им причинява психическа травма“, а почти същият дял от тях са съгласни, че „заплахите към дете“ (89,9%) и „ругаенето на дете“ (89,2%) причиняват „психически травми“. Прибягването към тази форма на насилие от учители в училище се оценява като особено неприемливо.

Както и по отношение на физическото насилие, жените и момичетата считат по-рядко от мъжете и момчетата емоционалното насилие над деца за приемливо. Резултатите показват, че склонността

за приемане на емоционалното насилие се свързва и с материалното състояние и уврежданията, което свидетелства за възможна връзка между приемането на емоционалното насилие над деца и икономическите затруднения и други проблеми на домакинствата. Възрастните, които са преживели физическо насилие в детска възраст, по-често посочват, че намират емоционалното насилие над деца за приемливо, и по-рядко осъзнават вредите, които нанася то.

4.3. Сексуално насилие

Разпространение

Около 16% или почти 1 от всеки 6 деца и млади хора съобщават, че са били подложени на сексуално насилие в детството си. Момчетата (1 от всеки 5) значително по-често от момчетата (1 от всеки 10) са ставали жертви на сексуално насилие. Момчетата съобщават двойно по-често от момчетата, че са били жертви на сексуален тормоз онлайн, три по-често, че са били подложени на (офлайн) сексуален тормоз и сексуални посегателства, и почти пет пъти по-често, че са били принуждавани към сексуални действия. Аналогично на тенденциите в глобален мащаб, беше установено, че най-често извършители на сексуалното насилие са лица, които са познати на жертвата.

Подобно на останалите видове насилие децата с увреждания са изложени в особена степен на риска от сексуално насилие. Децата с увреждания съобщават двойно по-често, че са подложени на онлайн тормоз, и до осем пъти по-често, че са били жертви на сексуално посегателство или изнасилване, в сравнение с децата без увреждания.

И накрая, аналогично на данните относно физическото насилие, беше установено, че за децата съвместното живеене с поне един родител е защитен фактор по отношение на опасността от сексуално насилие над деца. При децата, които живеят с поне един родител се наблюдава 70% по-малка вероятност да съобщят за сексуално посегателство и 80% по-малка вероятност да съобщят за изнасилване. Същевременно не беше установена зависимост между съвместното живеене с родител и вероятността от преживяване на онлайн тормоз.

Знания и нагласи

Макар че родителите и полагащите грижа лица демонстрират, че са информирани за това, че децата им са преживели физическо или емоционално насилие, много малка част от тях посочват, че децата им са били подложени на сексуално насилие, което свидетелства за по-ниско ниво на осведоменост за този вид насилие. Вероятно тази констатация е свързана с високите равнища на стигма, свързани с тази форма на насилие над деца.

„Обвиняването на жертвите“ в случаите на сексуални посегателства изглежда разпространено в България, тъй като малко повече от половината (51,6%) от респондентите заявяват, че вината едно момиче да бъде изнасилено е отчасти негова, включително когато консумира алкохол, употребява наркотици, държи се предизвикателно, има много сексуални връзки или „излиза късно нощем“.

Почти 1 от всеки 7 възрастни (13,5%) са съгласни с твърдението, че момче, което е изнасилено, носи отчасти вината за това, ако той е гей или има връзки с други мъже. Наред с това почти 1 от всеки 10 респонденти се съгласява с твърдението, че ако момче съобщи, че е преживяло сексуално посегателство или изнасилване, хората ще помислят, че той е гей. Почти една трета (30,8%) от възрастните респонденти приемат твърдението, че дете, което има връзка със свой учител, трябва да бъде изключено от училище. Тези констатации свидетелстват за това, че преживяванията на сексуални посегателства в детска възраст се свързват в голяма степен със срам и стигма.

4.4. Пренебрегване

© UNICEF/UN0220698/Babajanyan VII Photo

Съобщените равнища на пренебрегване свидетелстват за по-ниското му разпространение в сравнение с останалите видове насилие над деца. Едно от всеки 10 деца и млади хора съобщава, че е преживяло пренебрегване в детството си: 3,5% посочват, че лицата, полагащи грижа за тях, понякога са забравяли да ги нахранят, 6,8% посочват, че в някои случаи тези лица са забравяли да ги заведат на училище или да им кажат да отидат на училище, а 5,9% посочват, че лицата, грижещи се

за тях, понякога са забравяли да ги заведат на лекар, когато са били болни.

Петнадесет процента или приблизително 1 от всеки 7 полагащи грижа лица съобщават, че са пренебрегнали децата си, като понякога са забравяли да ги нахранят. Тези от тях, които са преживели насилие в детството си, съобщават по-често, че са negliжирали децата си, което е допълнително свидетелство за предаване на насилието между поколенията. 92% от респондентите в проучването сред възрастните изразяват съгласие с твърденията, че „да бъдеш безразличен към емоционалните и духовни нужди на детето“ и „да бъдеш невнимателен към възможните рискове по отношение на безопасността на детето“ са форми на пренебрегване.

Децата с увреждания, децата от ромски произход и децата, които не живеят със свой биологичен родител, са изложени на по-висок риск от пренебрегване, като това се отнася и за децата от бедни домакинства. Децата, спадащи към най-ниския подоходен квинтил (измерен въз основа на показателя за активите на семействата), съобщават три пъти по-често, че са били подложени на пренебрегване в сравнение с тези в най-високия подоходен квинтил.

4.5. Множествени форми на насилие

При децата, преживели една форма на насилие беше установена силно изразена взаимна зависимост с преживяването на други видове насилие. Например деца, които са преживели физическо насилие, съобщават три пъти по-често за преживявания на пренебрегване, повече от четири пъти по-често за преживявания на сексуално насилие и шест и половина пъти по-често за преживявания на емоционално насилие. 13% или повече от 1 от всеки 8 деца и млади хора съобщават, че са били жертви на емоционално, физическо и сексуално насилие.

Освен това преживяванията на насилие в един вид среда са тясно свързани с преживявания на насилие в други видове среда. Децата, които са били подложени на насилие у дома, съобщават четири пъти по-често за преживявания на насилие в друга среда, включително в училище, в общността или онлайн. Шест процента или 1 от всеки 16 деца и млади хора съобщават, че са били жертви на насилие у дома, в училище, в общността или онлайн.

4.6. Последствия от насилието

Децата бяха запитани дали има някой, който ги кара да „се чувстват в опасност“ в различни видове среда: у дома, в училище и в общността. Като цяло повече от 1 от всеки 3 деца (34,8%) посочва, че се чувства в опасност в поне един от тези видове среда. Най-много респонденти посочват, че се чувстват в опасност в общността, а най-малко – у дома. Момичетата посочват по-често от момчетата, че се чувстват в опасност във всички видове среда.

Не е изненадващо, че децата, които са имали преживявания на насилие, значително по-често казват, че се чувстват в опасност в съответната среда. Децата, които са били изложени на насилие у дома, посочват повече от четири пъти по-често, че се чувстват в опасност у дома, децата, които са преживели насилие в училище, посочват 3,5 пъти по-често, че се чувстват в опасност в училище, както и децата изложени на насилие в общността посочват два пъти по-често, че се чувстват в опасност там.

На децата и младите хора бяха зададени и въпроси, свързани с тяхното благосъстояние и психично здраве. Около половината от респондентите посочват, че са изпитвали стрес или безпокойство в даден момент, като 6% заявяват, че се чувстват така всеки ден или през повечето дни. Около една трета (33%) посочват, че в определени случаи са имали чувството, че не могат да контролират гнева си, а 3% казват, че това им се случва често.

Децата и младите хора, които са преживели насилие и negliжиране, и тези от тях, които се чувстват в опасност, имат много по-ниско ниво на благосъстояние в сравнение с тези, които нямат такива преживявания. Според данните чувството за опасност у дома оказва по-отрицателно въздействие върху благосъстоянието в сравнение с чувството за опасност в училище или в общността, като 64% от респондентите, които посочват, че се чувстват в опасност у дома, имат ниско ниво на благосъстояние в сравнение с 51% от респондентите, които се чувстват в опасност в училище, и 45% от респондентите, които се чувстват в опасност в общността. Случаите на физическо насилие, довело до наранявания, което е извършено у дома, се свързват с четири пъти по-голяма вероятност за проявяване на ниско ниво на благосъстояние. Negliжирането от страна на родителите също се свързва с по-ниско ниво на благосъстояние, като до 80% от респондентите, чиито родители в някои случаи не изпълняват задължението си да ги нахранят, съобщават за ниско ниво на благосъстояние.

Преживяването на множествени форми на насилие се свързва в особена степен с понижени нива на благосъстояние. Децата и младите хора, които са преживели всички видове насилие (физическо, емоционално, сексуално насилие и пренебрегване), съобщават повече от пет пъти и половина по-често за ниски нива на благосъстояние в сравнение с респондентите, които не са преживявали насилие, дори, когато се отчитат редица други фактори, включително пола, наличието на увреждане, показателят за активите на семействата, етническият произход и групата, в която попада респондентът.³

Децата, които са преживели която и да е форма на насилие, посочват по-често, че пушат, употребяват алкохол и наркотици, а също така по-често упражняват насилие над други деца.

4.7. Търсене на помощ

Децата и младите хора бяха запитани дали знаят къде да търсят помощ, ако станат жертва на насилие у дома, в общността или в училище. Макар че повечето деца посочват, че знаят къде да търсят помощ, ако се сблъскат с насилие или злоупотреба, само малка част от тях са информирани за конкретни достъпни ресурси за помощ, като например педагогическите съветници и националната телефонна линия за деца.

По-уязвимите деца, както и тези от семейства в неравностойно положение, като например децата от ромски и турски произход, децата с увреждания и децата от по-бедни семейства, са относително

3 Групата, в която попада респондентът, се отнася до това дали респондентът е бил включен в проучването сред децата или в проучването сред младите хора.

по-малко запознати с възможностите за търсене на помощ в случаи на насилие в сравнение с децата в по-привилегировано положение. Не бяха установени разлики по отношение на информираността на момчетата и момичетата за това къде могат да търсят помощ.

Данните от изследването отразяват също така липса на доверие в органите за закрила на детето, като по-малко от половината от всички деца и млади хора изразяват доверие в „органите, които отговарят за закрилата на децата от насилие“, което обстоятелство вероятно ограничава равнището на подаване на сигнали. Много възрастни посочват, че не са уверени къде трябва да подадат сигнал, в случай че са загрижени за безопасността на дете, а също така голям брой съобщават, че се опасяват от реакция или отмъщение, ако подадат сигнал за инцидент. Изглежда е налице висок праг за подаване на сигнали при загриженост, тъй като много възрастни посочват, че биха подали сигнал само за сериозни или системни случаи на насилие. Тази констатация показва, че е налице необходимост от повишаване на осведомеността сред обществото за проблема с насилието и от повишаване на увереността и готовността на хората да подават сигнали, когато смятат, че имат повод за загриженост.

4.8. Реакция на насилието над деца: институционален капацитет

Капацитет на социалните служби

Социалните работници демонстрират разбиране, че насилието над деца е сериозен проблем в България, както и добро познаване на признаците за насилие или злоупотреба. Малко повече от половината от социалните работници, обхванати от изследването, посочват, че са установили вероятен случай на насилие, злоупотреба или negliжиране през последните шест месеца. Социалните работници съобщават по-рядко за установени случаи на сексуално насилие и вероятно са по-слабо подготвени да разпознават такива случаи. Освен това социалните работници предприемат по-рядко мерки за закрила на деца в определени видове случаи, включващи negliжиране и емоционално насилие, в сравнение с други видове случаи, като например тормоз в училище.

Резултатите показват, че социалните работници изглежда проявяват особена неохота да докладват случаи, които засягат родителите на детето, освен когато насилието е сериозно (например удари с юмрук или причиняване на нараняване). Вероятно това обстоятелство отразява климата на враждебност към социалните работници и нарастващата популярност на нагласите срещу правата на детето. Социалните работници подчертават, че работата с враждебно настроени или нежелаещи да сътрудничат родители е особено предизвикателство за тях. Отношенията между родителите и социалните служби изглежда са станали особено обтегнати във връзка с актуалния обществен дебат относно правата и закрилата на детето. По време на интервютата много социални работници посочиха случаите, свързани с домашно насилие, като особено трудни, което свидетелства за необходимост от преразглеждане на процедурите за противодействие в случаи на домашно насилие и вероятно от организиране на допълнително обучение по тази проблематика.

Данните, събрани по време на интервютата, показват ясно, че в социалния сектор са налице сериозни проблеми, свързани с капацитета, които включват както липса на квалифицирани специалисти като социални работници, психолози и детски психиатри, така и недостиг на умения и квалификации сред наличните социални работници. Констатациите от изследването показват, че обученията на социалните работници са обикновено кратки и организирани по конкретни поводи (в рамките на финансирани от ЕС проекти или проекти на НПО), вместо да са елемент от формална система за обучение. Социалните работници са изправени пред голямо работно натоварване, липса на ясни критерии за приоритизиране на случаите и недостиг на ресурси, което води до високи нива на стрес. В съчетание с ниското заплащане и липсата на супервизия това води до високи нива на текучество на персонала. Работното натоварване на социалните работници се увеличава допълнително поради големите обеми на документацията, свързана с наблюдението и проверките и неефективността на информационната система за управление. Необходимо е да бъде усъвършенствана Интегрираната информационна система, за да се превърне тя в по-ефективен инструмент за детайлно и

дезагрегирано наблюдение, отчитане и оценка и да се подобрят връзките, както между отделите „Закрила на детето“ (ОЗД), така и между различните сектори.

И накрая, резултатите от изследването показват, че социалните служби се сблъскват с предизвикателства във връзка с осигуряването на мултидисциплинарно взаимодействие и подкрепа за реакция в случаи на закрита на детето. Макар че социалните работници дават положителни отзиви за сътрудничеството си с органите на общинската администрацията и полицейските органи, те посочват, че е трудно да се осигури участието на специалисти от правораздавателната система и системите на образованието и здравеопазването. Липсата на сътрудничество от страна на здравните работници е особено очевидна с оглед на относително малкия дял на сигнали за съмнения за дете в риск, подадени от специалисти от сектора на здравеопазването, което поражда особена загриженост предвид наблюдавания голям дял на случаите на физическо насилие (46% от всички сигнали). На местно ниво мултидисциплинарните екипи предоставят на специалистите възможност за изграждане на професионални взаимоотношения и да научат повече за проблемите, свързани със закрилата на детето в тяхната община, въпреки липсата на формално обучение; това използване на неформални мрежи обаче може да се окаже неустойчива основа за поддържане на сътрудничеството в дългосрочен план.

Капацитет на правораздавателната система

Специалистите от правораздавателната система като съдии и прокурори демонстрират добра осведоменост за проблемите, свързани с насилието над деца, и познаване на признаците на насилие, злоупотреба или negliжиране, но същевременно беше установено непознаване на проблема с онлайн тормоза и неговото разпространение. Не всички представители на съдебната система се солидаризират обаче с основните послания, свързани с превенцията на насилието над деца, като около 1 от всеки 10 респонденти от тази група посочва, че удрянето на шамар или удрянето на децата с възпитателна цел е приемливо, а около една четвърт заявяват, че крещенето на деца е приемливо.

Липсата на съобразени с потребностите на детето съдилища и производства е ключова пречка пред реализацията на ефективни мерки за закрита на детето в рамките на правораздавателната система; по-конкретно практиката на провеждане на повече от един разпит на деца може да травмири-

ра повторно дете, което е жертва на престъпление, и да възпрепятства неговото възстановяване. Наред с това липсата на специализирано обучение за съдиите и прокурорите изглежда е фактор за това те да проявяват нежелание да прилагат наличните мерки за осигуряване на съобразена с детето среда като „сини стаи“ и съобразени с детето техники за разпит. Отзивите за тези мерки, получени в рамките на интервютата, бяха смесени, като някои представители на съдебната система ги считат за ненужни.

Макар че равнището на познаване на законодателството е много високо, представителите на съдебната система участват по-рядко в обученията относно приложимите стандарти и процедури за подаване на сигнали за случаи, свързани със закрилата на детето. Това изглежда намира отражение в понижена степен на увереност сред съдиите и прокурорите за установяване на и предприемане на мерки по случаи, свързани с насилие над деца, както и в нежелание за сътрудничество в рамките на мултидисциплинарни екипи. Данните от интервютата насочват към необходимост от целево обучение, ориентирано към потребностите на текущата работа на съдиите и прокурорите и предоставящо убедителни данни за ползите от съобразените с интересите на детето съдебни производства.

Капацитет на полицейските органи

Полицейските служители демонстрират високо ниво на увереност във връзка с установяването на случаи на насилие над деца и предприемането на съответните мерки за противодействие, а полицейските органи изглежда прилагат ефективни политики за подаване на сигнали за случаи на ННД, осигуряване на закрила на децата и зачитане на техните права. Полицейските служители са групата специалисти, които най-често подават сигнали за установени случаи на физическо и сексуално насилие и онлайн тормоз, в сравнение с другите специалисти. Освен това те са групата специалисти, които най-често участват в обучение по проблемите, свързани с насилието и злоупотребата с деца и тяхното negliжиране, като 86% от тях са получили такова обучение.

По-голямата част от интервюираните полицейски служители считат насилието над деца за сериозен проблем и познават добре признаците за такова насилие. Макар че осведомеността относно вербалното и емоционалното насилие е много висока сред тази група специалисти, има данни, че някои от тях все още разглеждат физическото наказание като приемливо и във връзка с това вероятно не подкрепят изцяло целите, свързани с пълното премахване на насилието над деца. Както и останалите групи специалисти, полицейските служители демонстрират най-ниска степен на увереност, що се отнася до подаването на сигнали за случаи, свързани с negliжиране, самонараняване, удряне на шамар и емоционално насилие.

Сътрудничеството с полицейските органи се оценява много високо от всички останали групи специалисти, като едва 9% от респондентите му дават средна или слаба оценка, а повече от половината му дават най-високата „много добра“ оценка.

Капацитет на системата на образованието

Въпреки ключовата роля на специалистите от областта на образованието за установяването и противодействието на случаи на насилие над деца, по-малка част от тях в сравнение с останалите групи (с изключение на здравните работници) заявяват, че със сигурност ще подадат сигнал за случаи на деца, изложени на риск от насилие, злоупотреба или negliжиране. Едва 17% от специалистите от системата на образованието посочват, че в процеса на работата си са установили случаи на деца в риск от насилие, злоупотреба или negliжиране през последните шест месеца. Служителите в областта на образованието показват най-слаба подготвеност да констатират признаци на насилие над деца и като цяло разглеждат ННД, и особено сексуалното насилие над деца, като по-малко сериозен проблем в сравнение с останалите групи специалисти. Макар че по-голямата част от специалистите в областта на образованието считат физическото наказание за неприемливо, около един от всеки шест специалисти счита, че удрянето на шамар на дете е приемлива форма на дисциплина, което свидетелства за необходимост от по-добро познаване на отрицателните последици

от физическите наказания и по-ефективна подкрепа за учителите, за да могат да показват техники за позитивна дисциплина и да предоставят информация за тези техники на родителите. Ниското равнище на подаване на сигнали за случаи на насилие над деца от страна на училищата беше изразено като загриженост от страна на други специалисти в сферата на закрилата на детето. Ниското равнище на подаване на сигнали може да е свързано с ниско ниво на осведоменост и увереност по отношение на установяването и реакцията на случаи на насилие над деца. То може да се дължи и на предизвикателствата, свързани с работата с родителите, като учителите имат разбирането, че родителите нямат доверие в училищната система и няма да са готови да сътрудничат в случаи, свързани с насилие или тормоз.

Макар че по-голямата част от учебните заведения разполагат с политики и процедури за закрила на детето и подаване на сигнали за случаите на насилие над деца, основната пречка, посочена от учителите, е липса на обучение и насоки за тях и педагогическите съветници. Особено малък е дялът на специалистите, които са получили обучение относно насилието над деца сред учителите в детските градини и средните училища. Макар че е налице механизъм за подаване на сигнал за случаи на тормоз и насилие, много учители изразяват своята загриженост, че този механизъм не се прилага на практика, поради което не допринася ефективно за превенцията и противодействието на тормоза.

Капацитет на системата на здравеопазването

От всички групи специалисти здравните работници най-рядко посочват, че според тях насилието над деца е сериозен проблем, като 13% заявяват, че то не е проблем в България. По-малък е и дялът на здравните работници, които са подготвени да разпознаят правилно признаци на насилие, като членовете на тази професионална група по-често от останалите считат, че крещенето и удрянето на шамар на дете са приемливи методи за неговото дисциплиниране.

Едва 8% от здравните работници са установили случай на насилие над деца през последните шест месеца. Наред с това здравните работници заявяват най-рядко, че биха подали сигнал за различни ситуации, засягащи деца в риск от насилие, злоупотреба или negliжиране, като голяма част от тях заявяват, че изобщо не биха подали сигнал за такива случаи, което означава, че вероятно здравни-

те работници не са запознати със своите отговорности в областта на закрилата на детето. Това буди загриженост с оглед на тяхната роля на специалисти на първа линия, на които са възложени важни функции за установяване на първите признаци на пренебрегване или злоупотреба.

Делът на лекарите, които са получили обучение във връзка с насилието над деца, е най-нисък в сравнение с всички останали групи специалисти, като едва 52% от тях са получили някакво обучение, което може да обясни ниската им осведоменост и ниското равнище на подаване на сигнали за случаи на насилие. По време на интервютата лекарите изтъкнаха необходимостта насилието над деца да бъде включено като тема в медицинското образование, както и нуждата от разработване и разпространение сред всички здравни работници на насоки за установяване и реакция в случаи на ННД. Много здравни заведения не разполагат с подходяща политика и процедури по отношение на закрилата на детето и подаване на сигнали за случаи на насилие над деца и заявяват в по-малка степен готовност за сътрудничество с други ведомства във връзка с тези проблеми.

ПРЕПОРЪКИ

Повишаване на осведомеността сред специалистите и обществеността за всички форми на насилие над деца

- Предприемане на обществена кампания за премахване на всички форми на насилие над деца;
- Обучение за установяване и реакция на насилието над деца в рамките на предварителното и текущо обучение по тази тема в процеса на работа следва да се осигури на всички специалисти;
- В дейностите за повишаване на осведомеността и в обучението трябва да се поставя особен акцент върху по-слабо проучените и по-прикрити форми на насилие над деца, включително сексуалното насилие и онлайн тормоза.

Професионализиране на социалната работа

- Обявленията за свободни работни места за социални работници следва да включват изискване за завършено висше или професионално образование по специалността социална работа или за подходящ професионален опит;
- Въвеждане на стимули за кандидатите за социални работници да получат образователни степени по специалността социална работа, да участват в курсове за професионално обучение или да придобият подходящ професионален опит, преди да кандидатстват за съответните работни места;
- Въвеждане на изискване за завършено обучение по закрила на детето и професионален опит от социална работа преди започване на работа в сферата на закрилата на детето;
- Сътрудничество между правителството и университетите, насочено към повишаване на качеството и привлекателността на наличните програми за висше образование по социална работа;
- Финансови или други стимули за студенти, които учат социална работа и са готови да поемат ангажимент да работят на държавна длъжност в сферата на социалната работа в продължение на поне три години след завършване на образованието им;
- Въвеждане на ясна структура за кариерно развитие на социалните работници на държавна длъжност;
- Преглед на структурата на управление, с цел да се гарантира, че всички социални работници, които работят с клиенти, получават подходяща подкрепа и редовна супервизия;
- Въвеждане на възможности за продължаващо обучение и придобиване на допълнителна квалификация.

Повишаване на капацитета на работещите в здравната система за установяване на и реакция при случаи на насилие над деца

Министерството на здравеопазването следва:

- да разработи процедури за подаване на сигнал от здравните работници за случаи на насилие над деца;
- да работи за повишаване на осведомеността сред персонала на здравните заведения за законоустановеното им задължение да подават сигнал за предполагаеми случаи на насилие и negliжиране на деца;
- да разработи регулаторни правила за здравните работници за разпознаване и подаване на сигнал за случаи, свързани със закрилата на детето, придружени с насоки за изпълнение;
- да разработи и провежда обучение относно правилата и насоките.

Повишаване на капацитета на образователната система за установяване и реакция на случаи на насилие над деца

Министерството на образованието и науката следва:

- да гарантира определянето във всяко училище на лице за контакт по въпросите на закрилата на детето, отговарящо за подаването на сигнали към дирекциите „Социално подпомагане“, и което е в състояние да предоставя подкрепа на учителите във връзка с предполагаеми случаи на насилие или злоупотреба;
- да разработи и провежда текуща програма за обучение за лицата за контакт по въпросите на закрилата на детето.

Повишаване на капацитета за закрила на детето в правораздавателната система и правоохранителните органи

- Преглед на модулите за обучение в рамките на предварителното и текущото образование и обучението на работното място за съдии, за да се гарантира, че те са относими и актуални, а също така включват обучение по динамика на отношенията в семейството, детско развитие и съобразени с интересите на детето практики и процедури в рамките на правораздавателната система, особено що се отнася до наказателните съдилища, в случаите, когато в наказателни производства дават показания деца – жертви и свидетели на престъпления;
- Разработване на общи стандарти и насоки за използването на „сини стаи“ за провеждане на разпити и интервюта, по щадящ детето начин;
- Повишаване на осведомеността и обучение, с цел да се гарантира, че всички деца – жертви и свидетели, които участват в дела, свързани с насилие и злоупотреба, биват разпитвани в сини стаи с прилагане щадящи детето техники за провеждане на разпити;
- Провеждане на специализирано обучение за полицейски служители и социални работници по техники на интервюиране/разпит на деца, преди да пристъпят към интервюта и разпити на деца – жертви и свидетели на насилие и злоупотреба.

Подпомагане на мултидисциплинарната координация в случаите, свързани със закрила на детето

- Преглед на настоящия модел за предоставяне на услуги, свързани със закрила на детето, с цел да се определи неговата ефективност и да бъдат набелязани необходимите промени, и по-конкретно:
 - ✓ дали следва да бъде предприето допълнително проучване от страна на социалните работници, преди случаят да бъде представен пред мултидисциплинарния екип;
 - ✓ дали е необходимо да се удължи срокът за провеждане на проучването;
 - ✓ дали отделните случаи трябва да съответстват на определени прагови критерии, за да бъдат представени пред мултидисциплинарния екип.
- Държавната агенция за закрила на детето следва да разработи правила или ясни насоки относно ролята на всеки от членовете на мултидисциплинарния екип;
- Провеждане на редовни съвместни програми за обучение за всички членове на мултидисциплинарните екипи във всеки ОЗД с цел стимулиране на по-доброто познаване на ролята на всеки член на екипа;
- Преглед на източника и характера на сигналите, извършван не по-рядко от два пъти годишно, с цел да се определят тенденциите и ефективността на процедурите.

Укрепване на закрилата, осигурявана на децата в неравностойно положение

- Провеждане на допълнителни качествени изследвания на факторите, които обуславят повишена уязвимост на определени деца към конкретни форми на ННД, и определяне на отправните точки за укрепването на услугите за закрила и подкрепа за групите деца, изложени в най-голяма степен на риск;
- Разработване на допълнителни вторични услуги за закрила на детето за конкретни целеви групи деца, които са „в риск“ (например деца с увреждания, деца от ромски произход, деца от по-бедни семейства и др.; деца, които не живеят със своите биологични родители и др.)
- Преглед на изпълняваните от НПО програми за уязвимите групи деца в риск и разработване на механизми за финансиране на тези от тях, за които са налице убедителни доказателства за реализирани положителни резултати за децата.

Подобряване на системите за събиране на данни и информационната система за управление

- Провеждане на обхващаща различните сектори оценка на наличните източници на административни данни и данни относно насилието над деца;
- Създаване на междуведомствена комисия или работна група със задачата да разработи план за действие за подобряване на дейността по събиране на административни данни и дезагрегиране на данните по ключови показатели за насилието над деца при използване на съществуващите източници на данни и системи;
- Да се направи преглед на съществуващите механизми и протоколи за обмен на информация с оглед на оптимизиране на мулти-дисциплинарното сътрудничество и проверката от страна на различни специалисти дали дадено дете е било обект на проучване по случай на закрила в техния или друг район на страната.

unicef | за всяко дете